

FINN STEPPUTAT

LYNCHNING: EN SVØBE FOR MENNESKEHEDEN

KOLLEKTIV VOLD OG U/SIKKERHEDENS POLITIK I GUATEMALA

Torsdag d. 31. angreb en pøbel [*una turba*]¹ på ca. 200 personer politistationen, rådhuset og fredsdømmers kontor i Santa Barbara, Huehuetenango, da politiet skulle til at overføre to personer, der var anklaget for kvægtveri. Politiofficer Carlos Wilfredo Lopez Hernandez, der gjorde tjeneste på dette tidspunkt, døde efter at være blevet stenet af mængden. Politiet måtte bruge tåregas og bede om forstærkning fra omkringliggende politistationer og fra hærens base i Huehuetenango. Ifølge politiet blev de to anklagede og en politiinspektør fra Huehuetenango alvorligt såret. 16 mænd blev arresteret, anklaget for deltagelse i forstyrrelserne, og ført til departementshovedstaden Huehuetenango, hvortil også Santa Barbaras politistation midlertidigt er blevet overført (*La Semana en Guatemala*, 28. oktober – 3. november 2002).

Tilfælde af kollektiv vold er ikke ualmindelige i Guatemala. En måned før den ovenfor beskrevne begivenhed fandt sted, udgav FN's fredsmision i Guatemala sin anden rapport om fænomenet lynchninger, „En svøbe for den menneskelige værdighed“ (MINUGUA 2002). Ifølge denne registrerede MINUGUA mellem 1996 og 2001 421 tilfælde, hvor større menneskemængder udøvede fysisk vold på personer, som var mistænkt for at have begået lovovertrædelser. 116 af lynchningerne havde dødelig udgang, og i alt blev 215 dræbt og over 600 såret. Gennemsnittet på seks-syv tilfælde om måneden har holdt sig, og som citatet ovenfor viser, er det ikke kun mistænkte lovovertrædere, der bliver udsat for kollektiv vold. Blandt ofrene er også politifolk eller fredsdømmere, der forsøger at beskytte mistænkte ved at tage dem i forvaring eller overføre dem til større byer. Alene i første halvdel af 2003 kunne man i *La Semana en Guatemala* læse om seks overfald, hvor politifolk blev dræbt og politistationer ødelagt og midlertidigt overført til departementshovedstaden.

Jeg vil i det følgende give en beskrivelse af de vigtigste elementer i lynchningerne og de historiske fænomener, som de trækker på, hvorefter jeg vil se på, hvordan lynchninger er blevet fortolket i den aktuelle politiske kontekst. Ud over at sætte forskellige teorier om vold i spil er målet med artiklen også at vise, hvordan lynchningerne kan læses som politiske handlinger, der virker i et felt, som vi kunne kalde for „u/sikkerhedens politik“. Dette politiske felt er et af de vigtigste i dagens Guatemala, og lynchningerne kan give os elementer til at forstå ikke blot det formelt politiske billede i landet, men fænomener som stat, suverænitæt, borgerskab og menneskerettigheder fra en mere etnografisk/sociologisk vinkel.

Lynchningernes banalisering

Efter en årrække, hvor lynchninger er blevet omtalt og beskrevet,² er det tydeligt, at der er en række træk, der går igen. Geografisk er fænomenet er ruralt og forbindes typisk med landsbyer, eller sjældnere med byer i landdistrikterne. Forsøg på lynchninger finder også sted i storbyerne, men måske fordi politiet kan være hurtigere til stede, fører de sjældent til, at ofrene dør. Derudover er der et meget stort sammenfald mellem lynchningernes forekomst og de områder med overvejende mayatalende befolkning, hvor den væbnede konflikt i 1980'erne var hårdest.

Folkemængderne tæller fra nogle få hundrede til flere tusinde mennesker. Ofrene er personer – typisk yngre mænd – der anklages for mindre lovovertrædelser, såsom ran, overfald eller kvægtveri, som er registreret i området. Sjældnere forbindes ofrene med mord, voldtægt og trolddom. Selvom det forekommer, at de bliver taget på fersk gerning, bliver ofrene normalt opsøgt på deres bopæl og anklaget alene på mistanken. Herefter bliver de bragt til et centralt sted, der har et skær af offentlig autoritet over sig, det være sig på den centrale plads, foran skolen, foran fredsdommerens kontor eller foran kommunkontoret eller dets ækvivalent på landsbyniveau. Her finder der nu en slags proces eller folkedomstol sted (*un bando público*), hvor de forsamlede får mulighed for at ytre sig om den mistænkte skyld eller uskyld og om strafudmålingen. Det ser imidlertid ud til, at en meget bred vifte af lovovertrædelser får samme straf.

Nogle gange bruges der tortur for at få de mistænkte til at indrømme deres skyld eller fortælle om deres medskyldige, de andre medlemmer af de 'bander' (*maras* eller *pandillas*), der formodes at stå bag lovovertrædelserne. Torturen kan bestå i piskning, afskæring af fingre eller 'falske' henrettelser. Man lader også de mistænkte tilbringe natten (der kan være ganske kold på de kanter) bundet til en pæl på pladsen, eller de bliver slæbt en tur rundt i byen. Hvis processen når til en henrettelse, finder denne sted på forskellige måder. Ofrene bliver skudt, massakreret med macheter, stenet til døde eller, som det oftest er tilfældet, overhældt med benzin og brændt levende.

Herudover er der en række træk, der er værd at bemærke ved lynchningerne:

1. Lynchninger er ikke spontane handlinger, men er normalt planlagt på forhånd og involverer en form for organisation. Der er blevet bragt materialer til veje, såsom reb og benzin, og i nogle tilfælde er der ligefrem blevet opkrævet bidrag til indkøb af benzin (Snodgrass 2003b). Folk fra omkringliggende bebyggelser bliver hidkaldt på de sædvanlige måder, med kohornet eller klokken, eller ved at sende en budbringer, en af de unge mænd, der gør frivillig tjeneste hos de lokale autoriteter (Gutierrez & Kobrak 2001).³

2. Der er tale om handlinger, der har som mål at blive kendt af en større offentlighed end de, der er til stede ved selve lynchningen. De finder for eksempel sted på markedsdage, eller deltagerne bruger massemedier eller ligefrem menneskerettighedsgrupper til at bringe budskabet ud (ibid.). Der er tilfælde, hvor FN-medarbejdere er blevet inviteret til at overvære begivenheden og tvunget til at videofilme den (Snodgrass 2003a).

3. 'Alle' er normalt tvunget til at deltage i handlingerne for derved at begrænse risikoen for at enkeltpersoner får problemer med myndighederne og retsforfølges. Mange lynchninger bliver aldrig undersøgt ordentligt, og kun i ganske få tilfælde har der fundet domsfældelse sted. I løbet af de første ni måneder af 1999 blev 44 af 90 tilfælde bragt for en domstol. Af disse endte to med en dom, hvoraf kun den ene var endelig (MINUGUA 1999).

4. Endelig ser det ud til, at mænd over 35, ofte lokale autoriteter eller medlemmer af paramilitære strukturer, spiller en vigtig rolle i mange lynchninger som hovedansvarlige for organisering og mobilisering (MINUGUA 2000). Det drejer sig om *el auxiliar* (den lokale ansvarlige over for kommunens borgmester), den forhenværende militærkommissær (et hverv, der blev nedlagt i 1995) eller tidligere medlemmer af de civile selvforsvarspatruljer, som blev organiseret af hæren i forbindelse med guerillabekæmpelsen i 1980'erne, hvoraf de sidste blev officielt demobiliseret i midten af 1990'erne.

Det ser således ud til, at lynchninger er blevet banaliseret i den forstand, at de er blevet en almindelig kendt og mulig, om ikke generelt accepteret, form for bekæmpelse af kriminalitet, vold, korrupsion og andre former for uorden. Selvom deltagere og vidner er vidende om, at selvtægt er i strid med den nationale lov og til tider indrømmer, at uskyldige kan blive ofre, er der mange, der hævder, at lynchninger er en overordentlig effektiv måde at bekæmpe kriminalitet på (Gutierrez & Kobrak 2001; Snodgrass 2003a). Deres by bliver offentligt kendt som et sted, hvor uorden ikke tolereres. Som et vidne udtrykker det: „En by, hvor sådanne ting sker, er ikke velset. Etisk er det ukorrekt, men ikke desto mindre har forbryderne fået en god lektion i Agua Blanca, da de blev banket. De blev klar over, at når folk bliver vrede, er de i stand til alt“ (Gutierrez & Kobrak 2001:59).

Fortolkninger

Lynchninger har fået stor opmærksomhed i pressen, i MINUGUAs kvartalsrapporter og i akademiske fortolkninger, siden „bølgen“ startede som et vedvarende fænomen i 1996, paradoksalt nok året, hvor en fredsftale mellem regeringen og de venstreorienterede guerillaer i URNG afsluttede 36 års væbnet konflikt. Hvis man tæller døde kroppe, har den kollektive vold fået uforholdsmæssig megen omtale. For hver person, der døde som offer for lynchninger i Guatemala i perioden 1996-99, var der 63, der døde efter at være udsat for andre og mere individuelle former for vold (Mendoza 2003). En del af forklaringen kan være, at lynchninger først og fremmest har fundet sted i maya-dominerede områder i det nordvestlige Guatemala. For de politisk ukorrekte dele af befolkningen er dette blevet tolket som (endnu) et bevis på, at indianerne er uciviliserede og vilde, og at fredsftalens ideer om at give indfødte folk større indflydelse og autonomi i visse former for retsanliggender er dybt uansvarlige og farlige for den guatemalanske nation (ibid.).

For politisk korrekte akademikere og internationale observatører repræsenterer lynchninger en ubehagelig sten i skoen, idet fænomenet bryder med nogle af de centrale associationskæder i den gængse fortælling om krigen og freden i Guatemala. Dels repræsenterer mayaerne ofrene for den statslige terror og bliver derfor symbolet på det gode civilsamfund over for den onde (militær)stat. Og dels repræsenterer de den kulturelle anderledeshed, der skal respekteres og gives plads til at udvikle sig, og som oven i købet, i kraft af tilknytningen til fællesskabet (*la comunidad*) kan skabe alternativer til vestlig retspraksis og livsformer. På sin vis skaber lynchningerne derfor den samme type problem for den politiske korrekthed, som nobelpristageren Rigoberta Menchú skabte for konservative kredse i Guatemala i begyndelsen af 1990'erne. Som kvinde og indianer, der normalt associeres med det rurale, det traditionelle og det ikke-spansk-

talende, stod hun pludselig, som én af meget få guatemalanere før hende, og talte til FN's generalforsamling (Nelson 1999).

Militariseringens effekter

Den løsning på problemet, der ligger lige for, er at forstå lynchningerne som en del af arven fra den væbnede konflikt og militariseringen af de mayatalende samfund.⁴ Konflikten skabte en „volds-kultur“ og en mangel på respekt for menneskeliv, som er blevet opretholdt af dele af de civile selvforsvarspatroljer. På trods af demobiliseringen kontrollerer de fortsat mange rurale samfund og opretholder kontakten med militære og eksmilitære netværk, som for eksempel militærveteranernes sammenslutning, AVEMILGUA, der er landets største civilsamfundsorganisation (om man vil) (Sieder et al. 2002).⁵ Mens der historisk set har været fortilfælde af kollektiv selvtægt i Guatemala, har militariseringen af processen og sanktionerne øget sandsynligheden for, at selvtægten fører til drab (Gutierrez & Kobrak 2001).

Mens arven fra den væbnede konflikt har en meget stor forklaringskraft, er der to problemer forbundet med den. For det første kan forklaringen ikke generaliseres, da der er registreret lynchninger i mange andre nutidige samfund i for eksempel Mexico, Spanien, Venezuela og Ecuador, hvor der ikke har været væbnet konflikt (Mendoza & Torres-Rivas 2003). For det andet reducerer forklaringen deltagernes handlinger til mekanisk reproduktion af vold og undertrykkelse. Selvom dette ikke er umuligt at forestille sig i tilfældet Guatemala, er det om ikke andet teoretisk utilfredsstillende, idet vi herved mister muligheden for at forstå den kollektive vold som et politisk fænomen. Herved reduceres løsningsmulighederne til det juridiske, sikkerhedsmæssige eller psykologiske felt frem for det politiske. Spørgsmålet er, om ikke vi bliver nødt til at anerkende, at der er en vis klangbund, en vis forståelse, for disse handlinger, som vidner om forandringer i befolkningens retsforståelse og en større tolerance over for den aktive udelukkelse fra retssamfundet af en gruppe af (fortrinsvis yngre) mennesker, der klassificeres som kriminelle uden rettigheder.

Det svage retssystem

Den anden meget udbredte forklaring, der hænger sammen med den foregående, knytter sig til det mangelfulde retssystem i Guatemala. I landområderne befinder retssystemet sig i en slags limbo, hvor tidligere tiders former for konfliktløsning og ordenshåndhævelse er delvist opløst, mens den statscentrerede vestlige lov (endnu ikke?) er særlig effektiv. Set fra landsbyerne er det nationale retssystem langt væk, meget dyrt at komme i nærheden af og virker som oftest til fordel for de rige, der kan betale sig gennem systemet. Straffen kommer ikke ofrene til gode. Bøder går til staten, mens fængslinger betyder, at arbejdskraft bliver taget væk fra familierne og fællesskabet. Endelig afviger landbefolkningens opfattelse af, hvad der udgør sanktionerbare handlinger, på visse punkter fra dommeres og politifolks, der kan have svært ved at tage tabet af en høne eller manglen på udvist respekt for ældre alvorligt (Gutierrez & Kobrak 2001; Sieder 2001; Stepputat 1996).

Lynchningerne er i konservative kredse blevet taget som bevis for „sædvanerettens“ barbariske natur, men det er snarere dens delvise opløsning, der kan bidrage til at forklare lynchninger i de mayatalende områder. Mens mange sanktioner absolut har haft en stærk autoritær karakter, hvor korporlig afstraffelse er blevet betragtet som en nødvendighed, har den strengeste straf været udsmidning fra *la comunidad* med alt, hvad deraf følger. I kolonitiden havde „de indianske byer“ retslig autonomi på visse områder, men dødsstraf og afskæring af ører var et anliggende for spanierne.⁶ Ellers har sædvaneretten være præget af dialogiske former og princippet om, at straffen skulle restituere den skade, der er forvoldt (Sieder 2001). Op til midten af det 20. århundrede var sædvaneretten tæt knyttet til det civilt-religiøse hierarkis autoriteter, som kendetegnede den form for maya-katolicisme, der dyrkedes i delvis uafhængighed af den katolske kirke. Siden 1950'erne er hierarkiets hegemoni imidlertid gradvist blevet undergravet af modernisering, reformering af den lokale katolicisme, introduktionen af forskellige evangeliske sekter og kirker, stadig flere jordkonflikter, hvor autoriteterne selv er part i sagerne, introduktionen af politiske partier og især af militærets omfattende reorganisering af landsbyerne, hvor en yngre generation af mænd, der havde gjort militærtjeneste, kunne koncentrere magten og monopolisere kontakten til statens institutioner.

Som en del af fredsaftalen om „Indfødte folks identitet og rettigheder“ lovede regeringen at stille lovforslag, der skulle skabe officielt rum for sædvaneretten, eller maya-retten, som maya-bevægelsen foretrækker at kalde den, og tildele større magt til de lokale hjælpeborgmestre (*los auxiliares*). Forundersøgelser i 1995 viste, at opløsningen i de lokale magtstrukturer repræsenterede et stort praktisk problem for formaliseringen af lokale konfliktløsnings- og retsstrukturer, men også at militære afstraffelsesformer var blevet udbredte i landsbyerne (Stepputat 1996). På det tidspunkt talte mange i landsbyerne i det nordlige Huehuetenango, hvor jeg arbejdede, om, at man burde opretholde civilpatroljerne som et værn mod den stigende kriminalitet. Kort tid efter startede lynchninger og brænding af ofrene, en praksis, der blev brugt af spanierne under erobringen, og som blev genoptaget omkring 1980, hvor hæren ville udrydde guerillaen „til det mindste frø“.

I 1999 stoppede reformprocessen, da lovforslagene faldt ved en folkeafstemning. I mellemtiden havde freds- og udviklingsdiskursen skabt store, men generelt uindfrie forventninger til det officielle systems kapacitet til at kontrollere en kriminalitet, der syntes at vokse i takt med militærets formelle tilbagetrækning fra landområderne. Det er især den udbredte ustraffethed og den åbenlyse indblanding i kriminelle handlinger af personer med forbindelse til militær og politi, som har svækket tilliden til retssystem og ordenshåndhævelse.

Konstruktiv vold?

Ud over disse apologetiske fortolkninger af de aktuelle former for kollektiv vold i Guatemala er der kommet et par mere eksplicit teoretiske bidrag, som lægger vægt på den konstruktive side af volden, der ses som en sanktion, der skal styrke de fælles normer og værdier. I dette Durkheim'ske perspektiv forbindes lynchningerne med bredere sociale processer – modernisering og globalisering – og deres effekter i form af ændrede relationer mellem generationerne i byerne og på landet i Guatemala, der, i

parentes bemærket, er blandt de mindst urbaniserede lande i Latinamerika. Mens MINUGUA (2000) som nævnt har registreret, at mænd over 35 ofte kan identificeres som lynchningernes entreprenører, viser Gutierrez og Kobraks materiale, at ofrene typisk er yngre mænd (2001). Folk på landet opfatter, at kriminaliteten er stigende, og forbinder dette med ungdommens manglende respekt og større frihed, der igen tillægges den dårlige indflydelse, de er under, når de er andre steder. De ældre generationer ser med blandede følelser på højere uddannelse i byerne, beskæftigelse uden for landbruget, fritid og arbejdsmigration til storbyerne i Guatemala, Mexico og *el Norte*, hvor djævlens fristelser risikerer at korrumpere de unge og underminere deres respekt for ærligt arbejde, fællesskabet og de ældre. Djævelen er ikke nødvendigvis et udtryk for det ensidigt onde, men snarere for det, der er uden for kontrol (Warren 1978; Stepputat 1992).

Mens visse transnationale netværk af organiseret kriminalitet har bredt sig til Guatemalas provinsbyer, såsom *los Salvatruchas* eller *Calle 18*, der udspringer af salvadoranske migrantgrupper i Los Angeles og New York, er det blevet almindeligt at betegne alle grupper af unge på landet som „bander“ (*maras* eller *pandillas*). Dette er således en anden måde, hvorpå følelsen af dekadence, utryghed, og manglen på kontrol og fællesskab syntetiseres. Denne utryghed, og især det, at skylden for utrygheden tillægges de unge (mænd), synes at være generelle træk ved den liberale „millenium capitalism“ (Comaroff & Comaroff 2001). I landområderne i Guatemala er der meget konkret tale om, at den gensidige afhængighed mellem generationerne er ved at forsvinde, efterhånden som jordstykkerne bliver mere og mere fragmenterede, og flere og flere unge finder landbruget en lidet attraktiv og gangbar levevej.

I denne fortolkning ses lynchningerne således som en form for socialt integrerende praksis, der genetablerer de kollektive værdier, som er blevet undermineret af kriminalitet og ungdommelig ulydighed.⁷ Som nævnt ovenfor kan deltagerne godt opfatte lynchninger som uetiske handlinger, men samtidig, i fællesskabets og solidaritetens hellige navn, se det som en moralsk handling, der bidrager til at rense fællesskabet for bander af ukontrollerbare unge:

Vi gik hen for at se, da de satte ild på dem. Ay, De skulle prøve, hvordan det stank, det var, så mit hoved gjorde ondt på grund af stanken og synet af, hvordan ilden fortærede dem ... Jeg havde medfølelse med dem, og jeg græd. Men på den anden side takker jeg Gud for, at de brændte dem. (Kvinde, citeret fra Snodgrass 2003a:13).

Mens denne fortolkning betoner den kollektive volds funktion indadtil i fællesskabet, kan volden også ses som en politisk manifestation over for statens autoriteter og det omgivende samfund. Som citatet i starten af denne artikel viser, er også politiet og andre statsinstitutioner mål for den kollektive vold, og der er intet skjult eller hemmeligt ved lynchningerne. Tværtimod er de ment som offentlige begivenheder, ikke blot i fællesskabets sociale rum, men også i det nationale rum. Som Castells (1996) foreslår, er vold blevet en måde, hvorpå sociale bevægelser kan få en stemme i et stadig mere flygtigt offentligt rum. Ikke mindst i en kontekst, hvor fred og forsoning står øverst på dagsordenen, er der stor opmærksomhed på voldelige manifestationer eller trusler om vold, der straks udløser opmærksomhed fra forskellige institutioners side, såfremt der er ressourcer til det (Stepputat 2000).

Angelina Snodgrass Godoy (2003a) har i overensstemmelse med denne tilgang tolket lynchningerne som politiske reaktioner på en situation, der har fået kriseagtige dimen-

sioner, ikke på grund af kriminaliteten som sådan, men på grund af den manglende respons fra statens side. På denne måde drager lynchningerne en linje mellem fællesskabet, der handler på den kritiske situation, og den passive stat, som bliver en potentiel fjende, i og med at lynchning officielt fordømmes. I min egen fortolkning af visse land-distrikter i Guatemala var der i midten af 1990'erne en vis vilje til at tiltrække den civile stat og den orden, som dens institutioner lovede i forbindelse med freden (Stepputat 2001).

Men forventninger er blevet skuffede, og en anden, og hele tiden latent, tendens har tilsyneladende vundet frem, nemlig hævningen af fællesskabets suverænitet over for staten, over for medlemmerne af fællesskabet og over for dem, der ekskluderes fra fællesskabet.

Kollektiv vold som suveræn praksis

De mange og udmærkede forklaringer på lynchningerne har dog stadig svært ved at fortolke „pøblens“ tilsyneladende vrede, inertien i bevægelsen og en straf, der er ganske ude af proportioner med den lovovertrædelse, offeret er mistænkt for. Den ekstreme, arbitrære og performative vold synes imidlertid at være et træk, der har præget udøvelsen af suveræn magt og etableringen af politiske fællesskaber i post-koloniale samfund (Hansen & Stepputat 2004). Hvis vi ser på suverænitet, ikke som en politisk given realitet knyttet til den moderne stats grundlæggelse, men som et sæt af praksisformer, der konstituerer og genskaber politiske og moralske fællesskaber, bliver det muligt at identificere, hvordan ikke-statslige aktører kan skabe suverænitet. Ligesom statens suverænitet er heller ikke de andre former for suverænitet absolutte, men snarere delvise, momentane og konstant udfordrede af andre suveræner eller medlemmer af det politiske fællesskab.

Som analyseret af Giorgio Agamben (1998) er politiske fællesskaber konstitueret på basis af relationen mellem suverænen og dem, der udelukkes fra fællesskabet, dem, der reduceres til simpelt, biologisk liv (*zoe*) uden de rettigheder, som ellers definerer fællesskabet og beskytter medlemmerne. Agamben følger Carl Schmitt (1985), der ser den suveræne magt som retten til at definere undtagelsen fra loven. Men i stedet for at fejre den suveræne, vitale vilje, som Schmitt gjorde, beskæftiger Agamben sig med, hvordan suverænitet indskrives på kroppen af den, der undtages fra loven og dermed får „det særlige privilegium at være den, hvis eksklusion ligger til grund for bystaten [the city of men]“, i hvert fald i den vestlige politiske tradition (Agamben 1998:7).

Agambens idé om det nøgne liv trækker på en figur fra den romerske ret, *homo sacer*, den fredløse *outcast*, der har mistet sine rettigheder og kommer til at definere grænsen for det politiske og moralske fællesskab. Som Agamben gør opmærksom på, har denne fredløse ikke engang adgang til det privilegium, det (trods alt) er at blive ofret og derved alligevel blive anerkendt som værdigt medlem. Meget betegnende er det et fællestræk i beskrivelserne, at ofrene for lynchninger heller ikke tildeles nogen værdighed efter døden. Hvis ikke de er brændt levende, bliver liget brændt eller bortskaffet på en måde, der gør det umuligt for offerets slægtninge at foretage sørgeritualer (Gutierrez & Kobrak 2001). Denne praksis kan naturligvis også betragtes som en arv fra den væbnede konflikt, hvor netop „forsvindinger“ var en meget vigtig del af krigsførelsen

mod en oprørske befolkning. Hvor voldsomme effekterne af dette kan være, bliver åbenbart, når man ser, hvordan slægtninge i dag, mere end 20 år senere, organiserer stærkt ritualiserede begravelse af de forsvundne, der er blevet identificeret gennem de mange udgravninger af massegrave.

En fortolkning af lynchning som suveræn praksis synes at give nogen mening, idet den inkorporerer såvel fællesskabets interne som de eksterne relationer. Internt konstitueres fællesskabet vis-a-vis de opløsende effekter af øget fattigdom, individualisering, fragmentering af lederskab og autoritet og den transnationale migration, der truer (resterne af) fællesskabets patriarkale autoritet. Som Kobrak (1994) har gjort opmærksom på, forstærkede konflikten og militariseringen fællesskabernes autoritære side og gjorde mange steder den traditionelle tendens til at søge konsensus til et absolut spørgsmål om at være for eller imod eller i sidste ende om liv eller død. Mine egne studier af dynamikkerne i områder præget af genbosættelse, genopbygning og forsoning i midten af 1990'erne viste, at der var en tendens til at gøre landsbyfællesskabernes grænser mindre fleksible og spørgsmålet om medlemskab (og dermed adgang til fællesskabets ressourcer) mere absolut og eksklusivt, end det ellers har været (Stepputat 2000, 2001). I parentes bemærket er den samme tendens noteret i studier i Vestafrika, hvor voldsomme konflikter mellem „autochtone“ og „fremmede“ i ellers stabile lokal samfund er blevet artikuleret i 1990'erne (Geschiere & Nyamnjoh 2001).

I forhold til fællesskabets eksterne relationer konstruerer staten i forhold til fællesskabet en ydre, amoralsk magt, der er gennemsyret af korrupsion, de riges magt over systemet og et retssystem, der synes at beskytte de kriminelle frem for ofrene. Heroverfor fremstår fællesskabet som det eneste autentiske rum for solidaritet og moralske værdier. Suveræniteten i fællesskabet er ikke personificeret, da autoriteten ofte er fragmenteret og flertydig, men „fællesskabet“ kan ikke desto mindre påkaldes af individer eller grupper, der taler på vegne af fællesskabet som det legitimerende moralske centrum.

Det er imidlertid bemærkelsesværdigt, at processen, der skal legitimere henrettelsen af de mistænkte lovovertrædere, trækker på symboler, steder og praksisser, der forbindes med den koloniale og post-koloniale stat (*la plaza*, skolen, kommunekontoret, den offentlige proces – *el bando público*, piskning, tortur osv.) eller med den skyggestat, som guerillaen skabte under sin kortvarige kontrol med landområderne i højlandet, hvor folkedomstole blev nedsat hver uge.⁸ Så selvom lynchningen kan tolkes som en suveræn praksis, trækker denne stadig på nogle praksisformer og teknikker – eller „sprog“ – der skaber stater som effekt (*languages of stateness*, se Hansen & Stepputat 2001). Selvom landsbyerne institutionelt befinder sig på marginen af staten, er de alligevel blevet så meget en del af staten, at mange af dens sprog, rationaler og former for disciplin præger befolkningen.

Ingen af de ovenstående fortolkninger er imidlertid fuldt tilfredsstillende, og lytter man til vidnesbyrd fra deltagere og tilskuere, kan de heller ikke helt forklare excesserne i processen. Vi mangler for eksempel at nævne teorier om, hvordan det dominerende samfunds myter om den Anden bliver brugt af den Anden i konstruktionen deres identitet og praksis.⁹ I Guatemala er der en vis kongruens mellem den koloniale frygt for den altid potentielt oprørske indianer og den frygt, der i dag skabes, når tusindvis af bønder/civilpatruljemedlemmer mobiliseres for at terrorisere de rige dele af Guatemala By, som det skete i juni 2003, da partiet FRG fik opstillet en gammel kuppgeneral som præsidentkandidat. Civilpatruljernes rygter og avisernes skrivelser om lynchningerne har været

med til at reproducere denne frygt, og bønder i de mayatalende områder spiller på denne frygt, når de i hundred- eller tusindvis samles på strategiske steder for at få gennemført krav til myndigheder eller private. MINUGUA (2002) taler om tendensen til at „tumultarisk vold“ (*mob violence*) på denne måde kan blive et almindeligt politisk middel og måske den eneste måde at blive hørt for de marginaliserede dele af landbefolkningen. Men i forhold til lynchningerne mangler vi empiriske elementer til at komme videre med dette analyseperspektiv.

Det bedste, vi kan gøre, er formentlig at betragte denne travesti af justits som et overdetermineret fænomen, dvs. et symbolsk stærkt ladet fænomen med mange mulige betydninger, som derfor fortsat er åbent for fortolkninger. Det er imidlertid vigtigt at holde fast i, at lynchningerne er, og er blevet brugt som, politiske manifestationer i, hvad vi kunne kalde en „sikkerhedens politik“, der i løbet af 1990'erne er blevet et centralt tema ikke bare i turbulente Guatemala, men i hele Latinamerika.

U/sikkerhedens politik, lynchninger og menneskerettigheder

Som i adskillige andre regionale konfliktkomplekser har fredsftalerne i Mellemamerika ikke fjernet, eller bare mindsket, volden i hverdagen – med Nicaragua som en vigtig undtagelse. Volden har undergået en transformation fra politisk dominerede former for vold til hovedsagelig kriminel vold (Kurtenbach 2002). Mordraterne i Guatemala, Honduras og El Salvador er nu blandt de højeste i verden, på trods af de samtidige forsøg på at professionalisere de nationale politistyrker. I Guatemala er der i 2002 og 2003 blevet dræbt ca. 300 mennesker om måneden med en stigende tendens.¹⁰ Situationen er blevet karakteriseret fra mange sider som en krise for „den offentlige sikkerhed“ (til forskel fra begrebet om „national sikkerhed“), og bekymringen over overfald, narkotrafik, tyverier, mord mm. er stærkt stigende i befolkningen (Call 2000). Mens menneskerettighedssituationen blev bedre i slutningen af 1990'erne, er der nu igen risiko for, at Guatemala bliver forbundet med MR-aktivisme, ligesom operatørerne i retssektoeren stadig hyppigere bliver udsat for generelt ustraffede intimideringer og trusler om vold (MINUGUA 2002a).

Selvom sikkerhedskrisen i Guatemala er et ekstremt tilfælde, er dens form ikke væsentlig forskellig fra mange andre lande i Latinamerika, som for eksempel Brasilien, Ecuador, Mexico og Costa Rica. Svarene på krisen ligner også hinanden, og som sådan passer Guatemala med „den nye latinamerikanske model for offentlig sikkerhed“ (Kincaid & Gamarra 1996; Kincaid 2001). Mens det offentlige sikkerhedssystem bliver stadig mere fragmenteret, er der en tendens til at det forandres i tre forskellige retninger, henholdsvis militarisering, privatisering og informalisering.

Mens militæret i nogen grad er blevet trukket tilbage til kaserne, har der gang på gang været bestræbelser på at få det til at hjælpe politiet i kriminalitetsbekæmpelsen (Schirmer 1998). Militære (eks)officerer har besat ledende stillinger i politi og indenrigsministerium, og den civile efterretningstjeneste er stadig i høj grad kontrolleret af den militære (Hernandez & Garst 2003). En af kandidaterne til præsidentvalget 2003 lovede således, at han ville sende militæret på gaden, så den offentlige sikkerhed kunne genetableres „den 14. januar kl. 14“, dvs. to timer efter præsidentens edsafslæggelse. Samtidig er hverdagssikkerheden i mange områder helt blevet overtaget af private

sikkerhedskorps, og antallet af private sikkerhedsvagter er nu langt større end antallet af politiofficerer. De private firmaer koncentrerer sig naturligvis om forholdsvis velhavende kvarterer, indkøbscentre og lignende, men også i landdistrikterne bruger borgmestre, parlamentsmedlemmer og andre private sikkerhedskorps (MINUGUA 2001). Sektoren vokser hurtigt, uden at staten har fået etableret effektive mekanismer til at kontrollere firmaerne, hvoraf mange slet ikke er registrerede.

Endelig omfatter den såkaldte uformelle sikkerhedssektor en lang række initiativer og organisationer såsom de famøse dødspatroljer, der synes at være genopstået i Guatemala og flere lande, hvor de forbindes med sociale udrensningkampagner. Mere almindelige former er nabogrupper (*neighbour watch*), overvågningsgrupper, lokale sikkerhedskomiteer og for eksempel kriminelle grupper, der beskytter beboerne i visse bykvarterer (Kincaid 2001). I Guatemalas landsbyer har beboerne altid selv varetaget ordenshåndhævelse, før krigen i form af frivillige „politifolk“ udpeget for et år ad gangen (som et af de laveste hverv i det politisk-religiøse hierarki), under krigen i form af civilpatroljerne og efter krigen af en blanding af de to systemer. Det store strategiske spørgsmål er, hvorvidt disse former for „uformel sikkerhed“, for slet ikke at tale om de private former, kan reguleres eller bringes under kontrol, så lynchninger kan undgås.

Lynchninger har som nævnt været på den offentlige dagsorden siden 1996. Sensationistiske reportager i aviserne og jævnlige rapporter fra MINUGUA har opfordret myndighederne til at gøre noget ved problemet. Forskellige initiativer har skullet forbedre koordinationen af den offentlige respons, men ellers er hovedvægten blevet lagt på præventive oplysningskampagner – både fra kirkens, statens og internationale organisationers side. Kampagnerne har oplyst landbefolkningen om menneskerettigheder, om retssystemet og om det moralsk forkastelige i at tage loven i egen hånd og udvise disrespect for menneskelivet.¹¹ Som Lopez udtrykker det, er ambitionen gennem oplysning at forvandle „pøblen til civilsamfund og atavismen til modernitet“, men problemet er, at det ikke synes at være mangel på oplysning, der ligger bag lynchningerne (Lopez 2003). Effekten af geografisk koncentrerede indsatser har været umulig at påvise (ibid.), og som de tidligere citater fortæller, ved deltagerne udmærket, at lynchning er en uetisk praksis, og at det er imod landets love at øve selvtægt.

Igen må vi konstatere, at lynchningerne er et komplekst og ambivalent fænomen, der udtrykker et vist mål af lokal vilje og ikke bare uvidenhed, manipulation og statsterroristernes dårlige indflydelse. Lynchningerne er endnu et udtryk for, at staten har mistet sit monopol på voldsudøvelse. Som mange andre stater har den guatemalanske stat aldrig haft effektivt monopol, men nu synes også illusionen om monopolet at være bristet. Som en deltager på en af MINUGUAs præventive workshops udtrykte det med henvisning til dødsstraffen i Guatemala: „Hvis staten slår forbrydere ihjel, hvorfor kan vi så ikke gøre det?“ (MINUGUA 2002:44). Snodgrass (2003b) kalder fænomenet for en „demokratisering af terroren“ og peger på, at det udfordrer menneskerettighedsorganisationerne, der i så mange år har fokuseret på staten som overtræder af menneskerettighederne. Man har for længst taget fat på de private korporationers ansvar for menneskerettighederne, men måske skulle de også overveje mulighederne for at holde andre sociale aktører ansvarlige for omfattende overtrædelser (ibid.). Også i forhold til denne problematik synes fortolkningen af lynchning som en suveræn praksis at give mening, selvom den rejser mange, uhyre vanskelige spørgsmål om, hvilke implikationer en formel anerkendelse af „fællesskabers“ suverænitæt ville have. For hvor går grænserne,

hvem er den ansvarlige repræsentant, over for hvem og så videre. Det er spørgsmål, som imidlertid allerede er blevet luftet i forbindelse med fredsftalen om indfødte folks identitet og rettigheder, og som fik mange ikke-mayaer til at frygte nationens balkanisering.

Konklusion

Siden omkring 1980 har den dominerende fortælling om Guatemala, og flere af de andre mellemamerikanske lande, fokuseret på vold. Desværre fortsætter denne artikel voldsfokuseringen ved at analysere de lynchninger, der har præget landområderne i dele af landet siden 1996. Det er der flere grunde til. Dels er sikkerhed landet på toppen af den politiske dagsorden i Guatemala, og lynchninger er én af mange veje til en større forståelse af det meget komplekse sikkerhedsproblem. Dels er lynchningerne signifikante, ikke fordi de kvantitativt fylder så meget i forhold til andre former for vold, men fordi de udfordrer ikke mindst udlandets umiddelbare forståelse af Guatemala. Lynchningerne er paradoksale, fordi de eskalere samtidig med fredsslutningen, og fordi aktørerne primært tilhører de grupper i landet, der bærer de største byrder under den væbnede konflikt (heriblandt tilbagevendte flygtninge, der også har været involveret i lynchninger), og som derfor har båret mange håb og megen sympati fra omverdens side, blandt andet udtrykt i støtten til de indfødte folks anerkendelse og rettigheder i Guatemala.

Der er ingen tvivl om, at militariseringen, den væbnede konflikt og de manglende retsopgør er afgørende for at forstå lynchningerne i Guatemala. Der er heller ingen tvivl om, at lynkning ville være et meget mindre problem, hvis Guatemala havde et velfungerende retssystem, hvor lovovertrædelser blev straffet, og ofrene fik erstatning for de tab, de led. Lynchningerne kan måske fortolkes som protester mod statens mangelfulde indsats. I så fald har de ikke været særlig effektive, idet den sidste regering (Portillo 2000-2003) på trods af løfter ved tiltrædelsen aldrig fik udformet en strategi for sikkerhed. Jeg har imidlertid argumenteret for, at man på basis af de analyser, der foreligger, kan læse lynchningerne som en form for suveræn praksis, der giver beboerne (mere) kontrol over deres områder og styrker fællesskabets (abstrakte) autoritet ved at fratage mistænkte kriminelle – ofte yngre mennesker – deres rettigheder og udøve ekstrem vold på dem. Det skal nævnes, at denne produktion af suverænitet gennem udelukkelse også finder sted i liberale, demokratiske samfund, hvor for eksempel migranter fratages rettigheder og anbringes i fængsler eller lejre.¹² Præcis hvad konsekvenserne er af at (an)erkende fællesskaberne som partielle de facto-suveræniteter er svært at overskue, men hvis ikke det lykkes at styrke de statslige justits- og sikkerhedssystemer – således at tendensen mod den nye latinamerikanske model for sikkerhed fortsætter – må vi tænke i andre baner for at placere ansvar for folks sikkerhed og rettigheder.

Noter

1. „Pøbel“ rammer ikke helt præcist den betydning af ustyrlig, irrationel folkemængde i bevægelse, som ligger i det spanske „turba“ eller det engelske „mob“. Men jeg kan ikke finde et bedre ord på dansk.
2. MINUGUA (2000, 2002), Gutierrez og Kobrak (2001), Snodgrass (2000, 2003), Mendoza og Torres-Rivas (2003).
3. De såkaldte „alguaciles“, én af de laveste poster i dette hierarki af tjenester og hverv, der stadig i nogen grad præger autoritetsstrukturen på landsbyniveau.
4. Se f.eks. MINUGUA (2000, 2002).
5. *Asociación de Veteranos Militares de Guatemala*, der organiserer 70-80.000 ekssoldater og eksofficerer.
6. Se f.eks. Abercrombie (1998).
7. Lopez (2003) har en tilsvarende analyse af lynchingerne i Alta Verapaz, hvor moderniseringen og konflikten ifølge Lopez har bidraget til utrygheden og fremmedgørelsen gennem individualisering af fællesskaberne.
8. Ifølge interviews i Nentón, 1994-95.
9. Se f.eks. Taussig (1987).
10. Se MINUGUA (2002a, 2003). For sammenligninger, se Interpols statistikker på <http://www.interpol.int/Public/Statistics/ICS/Default.asp>
11. Se f.eks. MINUGUA (2002) og Proyecto Cultura de Paz/UNESCO (2003).
12. Se Hindess (2001), der skriver om liberalismens autoritære underside.

Litteratur

- Abercrombie, Thomas A.
1998 Pathways of Memory and Power. Ethnography and History among an Andean People. Madison & London: Wisconsin University Press.
- Agamben, Giorgio
1998 Homo Sacer. Sovereign Power and Bare Life. Stanford: Stanford University Press.
- Call, Charles T.
2000 Sustainable Development in Central America: The Challenges of Violence, Injustice and Insecurity. CA 2020: Working Paper No. 8. Hamburg: Institut für Iberoamerika-Kunde.
- Castells, Manuel
1996 The Rise of the Network Society. Oxford: Blackwell.
- Comaroff, Jean & John Comaroff
2001 Introduction. I: J. Comaroff & J. Comaroff (eds.): Millennial Capitalism and the Culture of Neoliberalism. Durham, NC: Duke University Press.
- Geschiere, P. & F. Nyamnjoh
2001 Capitalism and Autochthony: The Seesaw of Mobility and Belonging. Public Culture 12(2):423-52.
- Gutierrez, Maria Estela & Paul Hans Kobrak
2001 Los linchamientos. Posconflicto y violencia colectiva en Huehuetenango, Guatemala. Huehuetenango: CEDFOG.
- Hernandez Batras, Iduvina & Rachel Garst
2003 Los servicios de inteligencia de los gobiernos civiles entre 1986 y 2001. La Ermita 5(1):29-38.

- Hindess, Barry
2001b The Liberal Government of Unfreedom. *Alternatives* 26(2):95-113.
- Hansen, Thomas B. & Finn Stepputat (eds.)
2001 States of Imagination: Ethnographic Explorations of the Postcolonial State. Durham, NC: Duke University Press.
2004 Sovereign Bodies: Citizens, Migrants and States in the Postcolonial World. New York: Princeton University Press.
- Kincaid, A. Douglas
2001 Demilitarization and Security in El Salvador and Guatemala: Convergences of Success and Crisis. I: Christoffer Chase-Dunn, Susanne Jonas & Nelson Amaro (eds.): *Globalization on the Ground. Postbellum Guatemalan Democracy and Development*. Lanham, Boulder, New York, Oxford: Rowman & Littlefield Publishers Inc.
- Kincaid, A. Douglas & Eduardo Gamarra
1996 Disorderly Democracy: Redefining Public Security in Latin America. I: Roberto Patricio Korniziewicz & William C. Smith (eds.): *Latin America in the World Economy*. Westport, CT: Greenwood.
- Kobrak, Poul H.R.
1997 Village Troubles: The Civil Patrols in Aguacatán, Guatemala. Ph.D-afhandling, University of Michigan.
- Kurtenbach, Sabine
2002 The Central American Conflict System: External Players and Changing Violence. I: Tobias Debiel & Axel Klein (eds.): *Fragile Peace. State Failure, Violence and Development in Crisis Regions*. London & New York: Zed Books.
- Lopez Garcia, Julian
2003 Abordando los linchamientos en Guatemala: Del autismo capacitador a consensus negociados. I: Carlos Mendoza & Edelberto Torres-Rivas (eds.): *Linchamientos: Barbarie o "justicia popular"?* Guatemala: FLACSO.
- Mendoza, Carlos
2003 Violencia colectiva en Guatemala: Una aproximación teórica al problema de los linchamientos. I: Carlos Mendoza & Edelberto Torres-Rivas (eds.): *Linchamientos: Barbarie o "justicia popular"?* Guatemala: FLACSO.
- Mendoza, Carlos & Edelberto Torres-Rivas (eds.)
2003 *Linchamientos: Barbarie o "justicia popular"?* Guatemala: FLACSO.
- MINUGUA
1999 Tenth Report on Human Rights of the United Nations Verification Mission in Guatemala (MINUGUA). United Nations A/54/688.
2000 Los linchamientos: Un flagelo contra la dignidad humana. Informe de verificación. Guatemala.
2002a Thirteenth Report on Human rights of the United Nations Verification Mission in Guatemala. A/57/336.
2002b Los linchamientos: Un flagelo que persiste. Informe de verificación. Guatemala.
2003 Towards a Secure Guatemala: Plan of Action for the Strengthening of Public Security. Summary of remarks delivered by Tom Koenigs, Special Representative of the Secretary-General. 30. januar, Guatemala By.
- Nelson, Diane M.
1999 A Finger in the Wound. *Body Politics in Quincentennial Guatemala*. Berkely: University of California Press.
- Remijnse, Simone
2003 Memories of Violence. Civil Patrols and the Legacy of Conflict in Joyabaj, Guatemala. Ph.D-afhandling, University of Utrecht.

- Schirmer, Jennifer
1998 Prospects for Compliance: The Guatemalan Military and the Peace Accords. Working Papers on Latin America no. 98-99-1. The David Rockefeller Center for Latin American Studies, Harvard University.
- Schmitt, Carl
1985 [1922] Political Theology: Four Chapters on the Concept of Sovereignty. Cambridge, MA, & London: MIT Press.
- Sieder, Rachel
2001 Rethinking Citizenship: Reforming the Law in Postwar Guatemala. I: Thomas B. Hansen & Finn Stepputat (eds.): States of Imagination: Ethnographic Explorations of the Postcolonial State. Durham, NC: Duke University Press.
- Sieder, Rachel, Megan Thomas, George Vickers & Jack Spence
2002 Who Governs? Guatemala Five Years after the Peace Accords. Cambridge, MA: Washington Office for Latin America.
- Snodgrass, Godoy
2003a When Justice is Criminal: Lynchings in Latin America. Paper præsenteret på „The 2003 Meetings of the Latin American Studies Association“, Dallas, Texas, 27.-29. marts.
2003b Los linchamientos y la democratización del terror en la Guatemala de la posguerra: Implicaciones en el campo de derechos humanos. I: Carlos Mendoza & Edelberto Torres-Rivas (eds.): Linchamientos: Barbarie o “justicia popular”? Guatemala: FLACSO.
- Stepputat, Finn
1992 Beyond Relief? Life in a Guatemalan Refugee Camp in Mexico. Ph.d.-afhandling, Institut for Kultursociologi, Københavns Universitet.
1996 Informe final. Proyecto “Derecho Consuetudinario”. Upubliceret. Huehuetenango, Guatemala: MINUGUA.
2000 Repatriation and Everyday Forms of State Formation in Guatemala. I: Richard Black & Khaled Koser (eds.): Repatriation. The End of the Refugee Circle? Oxford: Berghahn Publishers.
2001 Urbanizing the Countryside: Armed Conflict and State Formation in Guatemala. I: T. Hansen & F. Stepputat (eds.): States of Imagination. Ethnographic Explorations of the Postcolonial State. Durban: Duke University Press.
- Taussig, Michael T.
1987 Shamanism, Colonialism, and the Wild Man. A Study in Terror and Healing. Chicago & London: University of Chicago Press.
- Warren, Kay
1978 The Symbolism of Subordination. Indian Identity in a Guatemalan Town. Austin & London: University of Texas Press.